

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

Νίκος Καζαντζάκης 1881 - 1957

Μεγάλος μελετητής, στοχαστής, ερευνητής σε μια εποχή δύσκολη, όπως ήταν η εποχή που έζησε, όχι μόνο για τον Ελληνισμό αλλά για την Παγκοσμιότητα ολόκληρη.

Γράφει ο **ΕΜΜ. ΑΝΤ. ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ**
Φιλόλογος - πτυχιούχος Παντείου

Πολυδιαβασμένος, με μια ακόρεστη έφεση να μάθει, να γνωρίσει, να βρει απάντηση στα μεταφυσικά ερωτήματα, να ξεπεράσει το μέτρο και τη συμβατικότητα.

Ανιχνεύοντας την κοινωνική διάσταση του έργου του Καζαντζάκη και ερευνώντας το κοινωνικό είναι του, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι ο Καζαντζάκης, αν και δεν ενδιαφερόταν να κάνει κοινωνιολογικές προσεγγίσεις, να μελετήσει τα κοινωνικά συνολα και κοινωνικά φαινόμενα και να τα παρουσιάσει μέσα από το έργο του. Να δώσει μ' άλλα λόγια, το ανάγλυφο της κοινωνικής πραγματικότητας που ζει. Να παρουσιάσει τους κοινωνικούς σχηματισμούς, τις κοινωνικές στάσεις, τη νοοτροπία και την κοινωνική διάρθρωση. Εν τούτοις ενδιαφέρεται απε-

1951 ο Νίκος Καζαντζάκης και η σύζυγός του στον πύργο της Πίζας.

σει θα ικανοποιηθεί, θα ζήσει, δε θα νεκρώσει ενόσω είναι ζωντανή.

Η ζωντανή ύπαρξη έχει δυνατότητες, επιθυμίες, απολαύσεις, στην αντίθετη περίπτωση το τέλος των δυνατοτήτων είναι η νέκρωση.

Μια τόσο αποκρουστική λέξη για το δημιουργό του Ζορμπά. Ο φόβος, ο τρόμος, η εναγώνια προσπάθεια να λυτρωθεί από τη νέκρωση, μετασβέννεται σ' ένα αγώνα για δημιουργία, ελευθερία. Είναι ο αγώνας της κίνησης, της ζωικής ορμής. Η κοινωνική πραγματικότητα για τον Καζαντζάκη, είναι μια πραγματικότητα που λειτουργεί μ' άλλους ρυθμούς απ' ό,τι ο ίδιος ορέγεται, είναι μια οδυνηρή πραγματικότητα γεμάτη δεσμεύσεις, συμβάσεις, περιορισμούς, όπου κυριαρχεί η υποκρισία, όπου κυριαρχούν οι εξουσιαστικοί μηχανισμοί και παραβιάζεται το απόλυτο της ελευθερίας.

Ο Καζαντζάκης από το έργο του, τόσο το ποιητικό, όσο και από το θεατρικό, αλλά και το μυθιστορηματικό, δεν αναδεικνύεται κοινωνιολάτρης, αλλά ηρωολάτρης. Μορφές που τον εμπνέουν είναι ο Οδυσσεύς, ο Χριστός, ο Βούδας, ο Χριστόφορος Κολόμβος, ο Γκρέκο, αλλά ήρωες του έργου του ακόμη είναι ο Ζορμπάς, ο καπετάν Μιχάλης, ο Άγιος Φραγκίσκος, ο Προμηθέας.

Ο Καζαντζάκης κατά τον Mario Vitti έμεινε φειχτιστικά προσηλωμένος στα ηρωικά ιδεώδη που υποτιμούν τα προβλήματα της κοινής ανθρώπινης διάστασης.

Επηρεασμένος από τη φιλοσοφική σκέψη του Νίτσε, είτε στο στοιχείο της απιστίας, είτε στη σύλληψη του Υπερανθρώπου, της τάσης για δύναμη, διαπίστωσε το έργο του με αντίληψη αντιδιανοητικοκρατικές. Η υψηλότερη και μη φιλοκοινωνική εντολή του Νίτσε, τον συνεπαίρνει:

“Να απαρηθείς όλες τις παρηγορίες, θεούς, ηθικές, αλήθειες, να απομείνεις μόνος σου και να αρχίσεις να πλάθεις εσύ ένα κόσμο που να μη ντροπιάζει την καρδιά σου (Αναφορά στον Γκρέκο).

Ακόμη και ο δικαίος θεός μέσα στα ιστορικοκοινωνικά πλαίσια θίγεται, διαδρώνεται. Χαρακτηριστικά στην “Ασκητική” υποστηρίζει: “Ο Δίκαιος Θεός, δεν είναι παντοδύναμος, γιατί δεν μπορεί να είναι άδικος. Αλλά αυτός ο δίκαιος θεός ανέχεται την αδικία μέσα στην κοινωνική πραγματικότητα, δεν ελεμβαίνει, συνεπώς είναι ένοχος”.

Ο Καζαντζάκης διαμαρτύρεται μ' αυτό τον τρόπο για την απαθή στάση του Θεού, αλλά δεν εξαπολύει ένα ανελέητο κυνηγητό ενάντια του Θεού, όπως πολλοί κοινωνικοκρατικοί του εποχής του πίστεψαν και τον χαρακτηρίσαν άθεο.

Η μεταφυσική του Καζαντζάκη θα στηριχθεί στην αντιλογοκρατική θεωρία του Bergson, τη θεωρία της ζωικής ορμής, του elan vital.

Η φιλοσοφία του Μπέρξον καταπολέμησε τον διανοητισμό και περιόρισε το κύρος του, και επομένως το κύρος της επιστήμης μόνο στα φαινόμενα της ύλης. Ενώ περιόρισε την δύναμη και τις αδυναμίες της διαίσθησης και επικατέστη της συνεργασίας διαίσθησης και διάνοιας για τις φιλοσοφικές έρευνες. Ταυτίσθηκε στο Βιταλισμό ή ψυχή με τη ζωή. Η ψυχή θα γενθεί αυτό που θα της δώσει η ζωή. Θεός είναι το φαινόμενο της ζωής που κυβερνά όλα τα έλλογα όντα.

Ο Χριστός στη διπλή φύση του είναι η ένωση, η τόσο μυστηριώδης, όπως γράφει στο συγγραφέα Max Tsv και η **πραγματικότητα ανθρώπου και Θεού**. Στη σύλληψη της ολότητας της αντίθεσης του Διονυσιακού με το Απολλώνειο στοιχείο. Είναι ο διχασμός, η αντίθεση και η σύνθεση μέσα στην οποία τρέφεται ολόκληρη η ζωή του Κα-

ζαντζάκη.

“Αγάπα το σώμα σου, μονάχα μ' αυτό στη γη ετούτη μπορείς να παλέψεις και να πνευματώσεις την ύλη. (Ασκητική σελ. 83).

Την περίοδο που η σκέψη του Καζαντζάκη επηρεάστηκε από τον Λένιν, πήρε ένα περισσότερο κοινωνικό προσανατολισμό παρά φιλοσοφικό.

Η αναμορφωτική αγωνιστικότητα που συλλαμβάνεται στο όραμα μιας κοινωνικής αλλαγής, ότι οι άνθρωποι έχουν τη δυνατότητα να διαμορφώσουν συνθήκες με υψηλό καθοδηγητή

Ο Νίκος Καζαντζάκης με φίλους Ιταλούς στην πόλη των Μεδίκων.

το Πνεύμα και το αίσθημα της Κοινωνικής Δικαιοσύνης, λήπει στο κενό, προδίδεται στην πράξη με τον εκφυλισμό του οράματος, της Οκτωβριανής Επανάστασης.

Μετά την απογοήτευση, η επαναφορά των ιδεών του σε φιλοσοφικό και μεταφυσικό προβληματισμό, είναι το χαρακτηριστικό της μετέπειτα πορείας του.

“Θέλω να σχηματίσω μια ατομική, δική μου αντίληψη της ζωής, μια θεωρία του κόσμου και του προορισμού του ανθρώπου και σύμφωνά μ' αυτή συστηματικά να γράφω ο,τι γράφω”.

Ατομοκεντρική σκέψη και πάλη του μεγάλου Έλληνα διανοητή, πρόσωπα χαρακτηριστές, όχι συνακόλουθα της ιστορικής και κοινωνικής πραγματικότητας, όχι ευθυγραμμισμένα με το κοινωνικό γίγνεσθαι, πλάσματα που πολλές φορές δείχνουν πως ο ίδιος ο συγγραφέας δεν μπορούσε να είναι, αλλά θα ήθελε να είναι, αλλά δεν ήταν φτιαγμένος για να είναι. Αλλωστε ο ίδιος ομολογεί επανειλημμένως στο έργο του ότι στην πραγματικότητα του ζωή δεν πραγματοποιήσε το ιδανικό του, έγινε συγγραφέας, αντί να γίνει άνθρωπος της δράσης, όπως ο Οδυσσεύς, ή άνθρωπος του ενστικτού, όπως ο Ζορμπάς.

“Το Γίνε ό,τι είσαι”, του Νίτσε είναι μια υπαγόρευση για να ακολουθήσει ο άνθρωπος το δρόμο της φύσης του και όχι της αρεσκείας του.

Η κοινωνική δεοντολογία υφίσταται μια καθίζηση πολλές φορές στο έργο του Καζαντζάκη και μέσα από αυτή ξεπετιέται η αποδοχή του υπερβατικού με μια έντονη κατάφαση ζωής, τη θέληση για δύναμη, την ανατροπή των ηθικών και κοινωνικών αξιών και στη θέση αυτή να στηθεί ό,τι αληθινά και ηθικά καλό είναι, ό,τι ενισχύει και ανυψώνει τη ζωή.

Στο φιλοσοφικό κοινωνικό πάνθεο του Καζαντζάκη, έχουν περιόριση οι εκλεκτικιστικές ιδέες του, για τις οποίες οι επικριτές του επωφεληθήκαν να του προσάψουν την κατηγορία του κοινωνικού ρατσισμού.

Μπορεί αυτές οι ιδέες του να 'ναι απόρροια της επιρροής που δέχθηκε από το Δαρβίνο ή το Spengler. Αλλά ο ε-

κλεκτικισμός αυτός, είναι ευφυής, δημιουργικός, κινούμενος στην ιδέα του πραγματισμού που υιοθέτησε από τον James.

Στον κάστρο του Θεού, στην Οδύσσεια, χαρακτηριστικά αναφέρει: “Αν είσαι εργάτης δούλευε τη γη, βοήθα να καρπίσει. Αν είναι αγωνιστής, χωρίς σπλαχνία να ρίχνεις το κοντάρι. Γυναίκα, αν είσαι, διάλεγε καλά, ξεδιάλεγε τους άντρες γιατί το κάστρο του Θεού λογαριάζεται σαν κάστρο του γιου, που ξεπερνάει τον κύρη και στο θεό ξαμώνει. Κι εγώ το χρέος έκαμα του γι-

ού Ξεπέρασα τον κύρη (Κεφ. 0).

Στον Καζαντζάκη ακόμη υπάρχει η απόρριψη του μηχανοποιημένου τρόπου ζωής που χαρακτηρίζει την εποχή του. Όπως ακόμη στο έργο του από κοινωνιολογικής και ιστορικής πλευράς δεν καθρεπίζεται μια εποχή, αλλά πολλές εποχές, που εκφράζουν τις κοσμογονικές αλλαγές, αλλά και τα φιλοσοφικά ρεύματα, που έζησε. Αλλά πάνω από όλα, το έργο του εκφράζει την αγωνία για τη λύτρωση, το πάθος για τη ζωή, την πίστη του στον άνθρωπο και το θάνατό του στην ξεχωριστή προσωπικότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αίνου Πολίτη, Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Εκδ. Εθνική Τράπεζα Ελλάδας, 1979.
- Mario Vitti, Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Εκδ. Οδυσσεύς, Αθήνα 1978.
- Αλεξίου Ελλη, Για να γίνεις Μεγάλος, Εκδ. Καστανιώτη
- Νικ. Καζαντζάκη, “Ο Χριστός Ξανασταυρώνεται”, Εκδόσεις Ελ. Καζαντζάκης, Αθήνα 1974.
- Νικ. Καζαντζάκη, “Ασκητική”, Εκδόσεις Ελένης Καζαντζάκη, Αθήνα 1974.
- Νικ. Καζαντζάκη, “Αναφορά στον Γκρέκο”, Εκδόσεις Ελ. Καζαντζάκη, Αθήνα 1974
- Νικ. Καζαντζάκη “Αλέξης Ζορμπάς”, Εκδόσεις Ελ. Καζαντζάκη, Αθήνα 1974.
- Νικ. Καζαντζάκη “Καπετάν Μιχάλης” Εκδόσεις Ελ. Καζαντζάκη, Αθήνα 1974.
- Νικ. Καζαντζάκη “Οδύσσεια” εκδόσεις Ελ. Καζαντζάκη, Αθήνα 1974.
- Πρεβελάκης Παντ., Καζαντζάκης - ο ποιητής και το ποίημα της Οδύσσειας”, Εκδόσεις της Εστίας.
- Σταφυλή Μιχάλη “Ο Καζαντζάκης κάτω από το φως της διαλεκτικής”, Εκδ. Βασιλόπουλος, περιοδικό “Διαβάζω”, Αθήνα 1988.
- Μαγκλή Γιάννη, “Ο Ήλιος δε βασίλευσε ακόμη”, Εκδόσεις Δωρικός, Αθην. 1976.
- Καζαντζάκης Νίκος, “Νίκος Καζαντζάκης - Ασυμβίβαστος”, Εκδόσεις Ελένη Καζαντζάκη.